

مصاحبه های علمی تخصصی با فرهیختگان

بررسی آسیب های رایج در سیره پژوهی امام رضا(ع)

نگاه نو و روزآمد به سیره حضرت علی بن موسی الرضا(ع) در ابعاد مختلف، از نیازهای ضروری برای امروز جامعه ما و مصداق شناساندن امر اهل بیت(ع) و احیای امر ایشان با تکیه بر روایت ارزشمند رضوی «رَجِمَ اللَّهُ عَبْدًا أَحْيَا أَمْرَنَا ... يَتَعَلَّمُ عُلُومَنَا وَ يُعَلِّمُهَا النَّاسَ، فَإِنَّ النَّاسَ لَوْ عَلِمُوا مَحَاسِنَ كَلَامِنَا لَتَبِعُونَا» است که امروز می‌تواند نقش بسزایی در توسعه فرهنگ اسلام ناب ایفا کند و در چشم انداز آینده نظام اسلامی و انقلاب اسلامی مفید و مؤثر باشد. چه اینکه قاطعانه باید گفت که شخصیت امام رضا(ع) شخصیتی فرامذهبی است و اختصاص به مذهب شیعه اثنی عشری ندارد بنابراین تدقیق و بررسی بر سیره ایشان می‌تواند نقشی فراملی و فرامذهبی نیز بر عهده گیرد. بر این مبنا دفتر نمایندگی قم بنیاد، با هدف رصد آثار علمی و پژوهشی در میان مراکز و نهادهای علمی و نخبگان حوزوی و دانشگاهی قم در سیره آن امام همام، اقدام به انجام «مصاحبه های علمی و تخصصی سیره پژوهی رضوی» به عنوان بخشی از چهارمین جشنواره علمی فرهنگی «سیره امام رضا علیه السلام؛ آموزه ها و کارکردها» نمود که در قالب اقتراح زیر تقدیم می‌گردد.

آسیب های رایج در سیره پژوهی امام رضا(ع) کدام است؟

حجت الاسلام دکتر یعقوبعلی برجی؛ مدیر علمی دانشنامه امام رضا(ع)

ما در جمع آوری آثار رضوی مجبور شدیم که کتاب های سیره و شرح زندگی رضوی را با یکدیگر مقایسه کنیم، متأسفانه تعداد زیادی از این کتابها از روی همدیگر گرفتند، تولیدی نیست، همه در واقع موازی کاری و استفاده از اثر دیگری است، یعنی هر که آمده از اثر قبلی استفاده کرده، با یک تغییر جزئی و با یک دسته‌بندی جدید. حالا کاش دسته‌بندی دقیقتر می‌شد، سعی کردند که عمومی ترش کنند، ولی خیلی ادبیات را آوردند پایین و حالت ابتدالی به آن داده‌اند و این یکی از آسیب های مهم است در حوزه سیره، که موازی کاری و از روی هم نویسی زیاد شده است. یعنی مثلاً فرض کنید بیست تا کتاب در مورد بعضی از سیره‌های امام رضا(ع) و شرح زندگی امام رضاست، ولی همه از روی هم نوشته‌اند.

حجت الاسلام والمسلمین علی اکبر ذاکری؛ مدیر گروه سیره پژوهشکده تاریخ و سیره اهل بیت(ع)

یکی از آسیب ها در سیره پژوهی، این است که ما به کلیات اکتفا می‌کنیم. همین که عرض کردم، وقتی یک مناظره است، کلی مناظره کرده و طبیعتاً هم می‌گوییم امام رضا(ع) در این مناظره و برخورد موفق بوده است. نمی‌گوییم که کسی به اینها نپرداخته است، اما کمتر به تحلیل جزئیات پرداخته‌اند. آنچه الان نیاز داریم، اینکه اولاً موارد اینها مشخص شود (حالا شاید تا حدودی مشخص باشد). اما به نظرم می‌رسد که

وقتی تحقیق می‌کنیم، می‌بینیم دانشمندان خراسان (منظور خراسان بزرگ که شامل آسیای میانه و افغانستان) در این محدوده‌ها کتاب‌هایی نوشته شده و آثاری بوده که الان نیست. مثلاً در مناقب ابن شهر آشوب از یک دانشمند اهل سنت در مورد حضرت علی(ع) و یا امام رضا(ع) یک مطلبی را نقل می‌کند که آن منبع در دسترس نیست. در واقع یکی از کارهایی که می‌شود انجام داد و آستان قدس رضوی هم با توجه به کتابخانه‌ای که دارد، یک افرادی باشند و این منابعی را که خراسانی‌ها نوشته‌اند، طبیعتاً چون خراسان گرایش علوی داشته است، اخبار مربوط به اهل بیت را در کتاب خود آورده‌اند. اینها را جمع‌آوری کند، و لو اینکه در یک کتابی مقدار محدودی از اخبار اهل بیت باشد. مثلاً برخی ابن شهر آشوب را متهم می‌کنند که مطالبی را آورده است که در هیچ منبعی نیست. با اینکه ابن شهر آشوب کار بسیار زیبایی کرده است. در ابتدای کتاب خود سعی کرده منابع را معرفی کند و در ادامه در خیلی از جاها فقط اسم نویسندگان را آورده است و یا گاهی فقط مطلب را بدون ذکر اسم نویسندگان آورده است. معلوم می‌شود که منبعی بوده است که به ما نرسیده. به هر حال یکی از کارهایی که می‌توانند انجام دهند، کتاب‌ها و آثاری که معمولاً در کتاب‌های فهرست، شرح حال افراد و شخصیت‌ها است که این آقا، این کتاب‌ها را نوشته است. یا محققین و نویسندگانی از آن کتاب نقل کرده‌اند، اما به حسب ظاهر آن کتاب در دسترس نیست. آستان قدس با توجه به ظرفیتی که دارد و نیز علاقه‌مندان زیادی هستند که اگر یک نسخه خطی دارند، علاقه‌مند هستند این نسخه خطی را در یک مکان معتبری قرار دهند، اینها گردآوری شود و می‌توان از آنها بخشی از سیره معصومین از جمله سیره امام رضا(ع) را بدست آورد که نکات جدیدی را استخراج کرد و منابع جدید به دست آورد. این یکی از کارها است و طبیعتاً محققین هم باید با توجه به نیازها و مسائل سیاسی اجتماعی روز، یک نگاهی به سیره داشته باشند. وقتی از این زاویه به سیره نگاه کنند. به هر حال امام رضا(ع) یکی از شخصیت‌هایی است که به‌گونه‌ای به اجبار وارد حکومت شده است. طبیعتاً موضع‌گیری‌هایی که داشته، خاص است. حتی آن موضع‌گیری‌ها برای امروز ما نیز می‌تواند کارساز باشد. از این زاویه اگر محقق وارد شود، می‌تواند مؤثر و سودمند باشد.

حجت الاسلام دکتر حمیدرضا مطهری؛ رییس پژوهشکده تاریخ و سیره اهل بیت(ع)

اگر منظورتان آسیب‌شناسی پژوهش‌هایی است که انجام گرفته، یکی از مهمترین آسیب‌ها همین مطالب تکراری است. شما قفسه‌های کتابخانه‌ها را نگاه کنید، در موضوع ولایتعهدی چند اثر می‌توانید ببینید که تکراری نباشد. فقط بسته‌بندی‌ها عوض شده است. مثلاً یک کتابی پنجاه سال پیش منتشر شده است حالا یک شخص دیگر با همان محتوا دوباره آن را بازنشر می‌کند. گاهی اوقات حتی عبارات هم تغییر نکرده است.

نکته دیگر، این است که به ضروریات توجه نشده است. ما در سیره امام رضا(ع) آنچه را که جامعه نیاز دارد، توجه نکرده‌ایم. ما نمی‌آییم به نیازهای روز توجه کنیم. پژوهش اگر مسئله‌ای از مسائل روز را پاسخگو نباشد، پژوهش نیست و نمی‌توان گفت پژوهش است. زمانی می‌گوییم پژوهشی بنیادی است، ولی آن هم باید ناظر به پژوهش‌های روز باشد. به هر حال باید پایه‌ای برای پژوهش‌های دیگر باشد. اما وقتی به پژوهش‌هایی که در جامعه دارد صورت می‌گیرد، نگاه می‌کنیم، می‌بینیم شاید خیلی از آنها دغدغه من

پژوهشگر است، ولی پاسخگوی سوالات و مسائل روز نیست. این یکی از مشکلات است. لذا عرض کردم سیره امام رضا(ع) در همگرایی مذاهب اسلامی، یکی از نکاتی است که کمتر به آن اشاره شده است.

سیره امام رضا(ع) با رویکرد تمدنی، با تأکید بر این نکته که امام رضا(ع) از آن فرصت چه استفاده‌ای کردند. نه اینکه بگوییم اقداماتی صورت گرفته و بعد بگوییم اینها مباحث تمدنی است. اینکه بیاییم از سیره امام رضا(ع) مباحث تمدنی را استخراج کنیم، یک بحث است؛ اما اینکه بگوییم امام رضا(ع) با این وضعیت وقتی مواجه شدند، یک پی ریزی انجام دادند، یک سنگ بنایی گذاشتند، که ثمره این سنگ‌بنا، بعدها ظاهر شد. واقعا این را در سیره امام رضا(ع) نشان دهیم، نه اینکه مثلا اگر حرم رضوی شکل گرفته، بگوییم این نمادی از تمدن رضوی است؛ نه، این اصلا ربطی به تمدن رضوی ندارد. این تمدن ما است. این تمدن جمهوری اسلامی که این حرم رضوی ساخته شده است. تمدن ایران است که این حرم رضوی وجود دارد. اما اینکه امام رضا(ع) اقدامی انجام داده باشد (که هست و کم هم نیست) آن اقدام منشأ شکل‌گیری آن تمدن شده باشد، اینها چیزهایی است که کمتر به آن پرداخته شده است. بنابراین بی‌توجهی به مسائل روز یکی از مهمترین آسیب‌هایی است که می‌تواند در بحث سیره‌پژوهی امام رضا(ع) مورد قرار نگرفته باشد. یک نکته دیگری را به عنوان آسیب مطالعات سیره یا پژوهش‌های انجام گرفته درباره سیره و مخصوصا سیره امام رضا(ع) به عنوان نکته پایانی عرض کنم. یکی از مهمترین آسیب‌ها این است که خیلی از افرادی که تخصصی در تاریخ ندارند، متاسفانه در تاریخ قلم می‌زنند و این یکی از مهمترین آسیب‌ها است. دیوار تاریخ کوتاه است و هر کسی فکر می‌کند می‌تواند در حوزه تاریخ و مخصوصا تاریخ ائمه(ع) قلم بزند. لذا گاهی اوقات یک عناوین و موضوعاتی را هم انتخاب می‌کنند. حتی ممکن است در یک گفتگویی با حضرت‌عالی، موضوعی را بدست آورند یا با یکی از اساتید موضوعی را انتخاب کنند. این موضوع را محور نوشتار خودشان قرار دهند. اصل موضوع را (ما می‌گوییم موضوع را بسوزانند. شما یا دیگر پژوهشگران عرصه تاریخ وقتی می‌خواهیم کاری انجام دهیم، طبیعتا یکی از مهمترین نکاتی که مورد توجه، پیشینه است. سراغ پیشینه تحقیق می‌رویم. به هر حال آن پیشینه را باید بررسی و جستجو کرد. بعد می‌بینیم که این کار انجام شده است و ضرورتی ندارد که دیگر انجام شود. ولی وقتی کار را نگاه می‌کنیم، می‌بینیم نه تنها ناقص انجام شده، شاید خیلی از اوقات واقعا به اندازه‌ای ابتدایی و غیر روشمند است که باعث عصبانیت خیلی از پژوهشگران می‌شود که این افراد با چه مجوز و تخصصی، مطلب نوشته‌اند. این یکی از مهمترین آسیب‌هایی است که متاسفانه وجود دارد و راهی هم برای جلوگیری از آن نیست.

دکتر مرتضی انفرادی؛ مدیر گروه فرهنگ و سیره رضوی

تکرار و تأکید بر پژوهش‌های انجام شده بدون نوآوری، تحقیقات عموماً گردآوری، عدم توجه به نیاز مخاطب (زائر و مجاور)، عدم پژوهش‌های کاربردی، موازکاری‌های تحقیقاتی از جمله آسیب‌های سیره پژوهی است.